

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALNA REVIVA.

Št. 2. (Februvar)

LETO IX.

VSEBINA:

UVODNIK. — DR. EDVARD BENEŠ: POLITIČNI
NARODNOSTNI SPORI. — *ABDITUS*: NARODNOST
IN SOCIALIZEM. — A. A. B.: O LEPOTI ČLOVEŠ-
KEGA TELESA. — DR. DRAGOTIN LONČAR:
IZ LITERARNE IN POLITIČNE KORESPONDENCE
DR. JOSIPA VOŠNJAKA. — *PREGLED*: ŠOLSTVO.
— STROKOVNI PREGLED. — NAČRTI IN PREDLOGI.
— „JUTRO“ — „DAN“. — „ZARJA“. — IN PERPE-
- - - - - TUAM MEMORIAM. - - - - -

UREDNIK IN IZDAJATELJ: Dr. ANT. DERMOTA V GORICI.

- - - LASTNIK: KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. - - -

V GORICI 1912.

TISKA: „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

Naši Zapiski izhajajo vsakega 1.
v mesecu.

Naročnina: Za Avstro - Ogrsko
za vse leto 5 K s poštnino vred,
za pol leta in za četrť leta so-
razmerno ; za Nemčijo 5 K 80 v.,
za ostale države 6 K 40 v. —
Posamezna številka 42 v.

Rokopisi in časopisi v zameno
naj se pošiljajo na uredništvo,
naročnina in reklamacije pa na
upravo Naših Zapiskov v Gorici.

Čitateljem „Naših Zapiskov“

uljudno priporočam svojo knjigoveznicu za vsako-
vrstna naročila v mojo stroko spadajočih del. —
Izdelujem tudi vsakemu ukusu ugajajoče okvirje
za podobe i. t. d., ter jamčim za solidno in točno
..... postrežbo po zmernih cenah.

Anton Zupančič,
knjigovez,
Ljubljana, Slomškova ul. 31.

Res, da deželni zbori, koder zasedajo tudi slovenski poslanci, niso nobena visoka šola za politično življenje; a zato le še ni treba, da bi bili tako ubogi in klaverni, kakor se je pokazalo v zadnjem zasedanju.

Deželni zbori imajo bistveno drugačno nalogo, nego je odkazana državnemu zboru. Tisti, ki so upeljali konstitucionalnost v Avstriji, so polagoma tako utesnili svobodo dela in prostost kretanja deželnih zborov, da se dejanski ni treba čuditi, če je življenje in naziranje deželnih zborov postalo nekako omejeno in zanikarno.

Ne jokamo se za t. zv. historično slavo te ali one vojvodine ali kraljevine v Avstriji: bog z njo! Tudi se ne pulimo za zgodovinske meje kraljestev in dežel, zastopanih v državnem zboru: da bi jih ne bilo! Toda žal nam je, da so si deželni zbori dali tako pristriči svojo avtonomijo, da pravzaprav ni noben polet in zanos več mogoč. Kolikor jim je avtonomije še ostalo, si jo pa izkušajo izpodrezati sami. Naj reče kdo, kar hoče — več smisla je bilo v nekdanjih deželnih zastopih — četudi stanovskih! — za samoupravo in samoodločevanje, nego ga kažejo njih nasledniki dandanes. Zanimljivo bi bilo, to dvoje primerjati, a primerjanje bi podalo prežalostno sliko naših sedanjih razmer in njih junakov...

Kako umevajo naši deželni zbori avtonomijo in kako jo v praksi izvršujejo! Kjerkoli se naj pokaže politična stran avtonomije v praksi, je silno diletantska.

Gotovo, tudi v državnem zboru in v t. zv. visoki politiki, v katero se naši klerikalci zadnje čase radi spuščajo — iz bojažljivosti proti Italiji, se je marsikaj izpremenilo v primeri z davnimi časi. Gotovo je, da igrajo svojo posebno vlogo na tem torišču nove moči in sile, o katerih se našim prednikom še sanjalo ni, da se kedaj uveljavijo. Toda uveljavile so se, — in to dejstvo se upošteva.

Ne vidimo pa tega pri naših deželnih zborih. Nele, da se krčevito zapirajo vrata pred vsako resnično demokratizacijo, s

katero bi v deželni upravi in politiki — res pravi domači politiki — prišli do veljave in vpliva novi elementi, ki jim sodi taka pravica neoporečno — so skoro povsod tako skarikirali volilne rede (»reform«!), da bo zopet treba desetletij dela, predno se doseže kaj boljšega, ali pa bo treba računati z nasiljem. Ne da se misliti, da bi pri stari, sedanji zabarikadiranosti moglo ostati!

Če smo omenili nasilje, naj nihče ne osupne. Tudi če bi nasilje prišlo, to ne bo drugega, nego nujna posledica tega, kar naši domači politikarji (Haus- und Feldpolitiker) imenujejo politiko. Ta je namreč najčistejše nasilje.

Ni naša naloga niti naš namen, da se potezamo za kakšne t. zv. napredne poslance. Saj vemo, kakšna je ta naprednost — lucus a non lucendo! Toda nikakor ne moremo soglašati, če se politika izrablja od klerikalcev tako nasilno in teroristično. Politika ni le boj za brutalno moč — politika je še bolj boj za vpliv. Nihče ni tako močan, da mu ne bi mogli izbiti brutalnosti; a nihče tudi ni tako mogočen, da bi mogel preprečiti, da se ideja širi in da vpliva. Zato je boj idej nevarnejši, nego boj surove sile in moči; zato ni mogoče, da bi imel pri nas klerikalizem trajno bodočnost.

Vzemimo konkretne slučaje iz kranjskega in goriškega deželnega zbora. Omenjamo jih zato, ker so postali že kar tipični in nad vse značilni za duševno ni-žino, na kateri je običajala slovenska odločujoča politika.

Čemu je na Goriškem večina razveljavila mandat liberalnega poslanca? Ker ni bil vreden, da bi bil deležen časti, zasedati z drugimi deželnimi poslanci... Resnično, ta razlog so navajali ljudje, ki hočejo biti resni v politiki, — in dostojni!

Čemu bi bila na Goriškem večina rada razveljavila še par mandatov opozicije? Ker so se pri volitvah primerile nepravilnosti. Akt volitev je temeljil na postavni podlagi. Volilna komisija je avtonomna, skoro bi rekli — suverena. In deželni zbor, oziroma njegova večina — brutalna sila številke! — naj sodi o veljavnosti ali neveljavnosti mandata.

Zakaj je moral odstopiti kranjski deželni glavar pl. Šuklje, da je preprečil nameravano razveljavljenje dveh opozicijskih mandatov? Pravzaprav tudi zaradi surove moči številke — večine, ako že nočemo trditi, da je bila cela akcija proti liberalnim opozicionalcem zaradi razveljavljenja mandatov inscenirana le zato, da se je Šuklje moral umakniti dr. Šusteršiču — iz zasebnih razlogov. Samo čigavi so bili ti zasebni razlogi — Šusteršičevi ali Šukljetovi? ...

Na misel nam prihaja, kar smo brali v neki knjigi, Poganski Lucian pripoveduje:

Nekoč so se bogovi posvetovali zaradi množice novih vsiljivcev dvomljive upravičenosti. Momos se oglasi za besedo, in govori o orientalskih božanstvih. Mitras v medijskem kaftanu in tiari ne sodi v Olimp, niti grškega ne zna, in ne razume te, če mu piješ nazdravje. Še manj moreš trpeti Egipčane, pasjeglavega, lajajočega, v fino platno oblečenega Anubisa, prorokujočega bika Apisa, in še celo ne Ibisov, Opic in Kozlov. Momos torej predlaga: uvažujé, da se je mnogo neopravičenih, nerazumljivo govorečih ljudi vsililo med bogove; da ambrozija in nektar polagoma pohajata, in da se je merica te pijače vsled močnega povpraševanja podražila že na eno mino; dalje, da se tujci nesramno silijo v ospredje in krađejo starim bogovom prostore: naj se izvoli komisija sedem popolno opravičenih bogov, ki naj preišče legitimacijo vsakega. Zevs tega predloga ni dal na glasovanje, ker je videl, da bo večina proti, pač pa ga je takoj proglasil kot sklep, in je ukazal vsem bogovom, da si za to preiskavo oskrbijo potrebnih dokumentov in dokazov, n. pr. ime starišev, podatke, odkod in kako so prišli med bogove itd.

Ali naj svetujemo večinam naših deželnih zborov, da tudi tako ukrenejo? —

Hočemo reči: deželni zbori imajo po veljavnih zakonih pravico, verificirati volitev svojih poslancev; toda ta pravica sama temelji na logičnem nasprotju: za verifikacijo je treba večine poslancev, kojih volitev je bila priznana in odobrena, a odkod takšna večina pri prvem poslancu?! Ali se ne primeri lahko, da je večina poslancev izvoljena z najhujšim pritiskom in terorjem, manjšina, opozicija, pa čisto legalno; in zdaj naj je ta večina poklicana, da odločuje o zakonitosti in nezakonitosti volitev, o veljavnosti in neveljavnosti mandatov?!

Hočemo reči še to: verificiranje volitev spada med avtonomne funkcije deželnih zborov. Ako je deželni zbor najvišja avtonomna korporacija v deželi, naj tudi čuva najvestneje svojo samoupravnost in je ne zlorablja z nasiljem. Ako naj deželni zbori ne degenerirajo tako, da so le še upravni stroji v omejenem delokrožju, potem je predvsem treba, da se povzdigne zopet njih politični nivo.

Politika kapric in osebnega sovraštva pa je sramotna in otročja. In da bi deželnih zborov namen in naloga bila, uganjati takšno politiko, prav resno dvominio!

Politični narodnostni spori.

(Dalje.)

Drugič se pa situacija zopet obrne. Nemci kot doslej preveč privilegirani narod imajo neko posestno stanje. Ta njih posest — v občinah, okrajih, kulturnih institucijah — povzroča zatiranje čeških manjšin. Prihajajo češki socialisti in razpihajo narodnostni boj v imenu pravice in pravičnosti. To vzbuja ogorčenje socialističnega čuta pri nemških sodrugih, kajti zdi se jim, da češki socialisti zanašajo sem narodnostne boje. Zakaj se ne obnašajo tako kot nemški socialisti, ki stoje nepristransko napram stvarem in se ne brigajo za zadeve, ki jih cvlada le buržoazija? Ko bi se tudi oni vedli nepristransko, ne bo nemška buržoazija očitala nemškim socialistom, da so izdajalci naroda, in opozarjala na rodoljubje čeških sodrugov.

Od čeških socialistov je to, s stališča nemških socialistov, očitni šovinizem, in tako končno sili tudi nje, da se spuste v boj i tam, kjer so bili popolnoma nepristranski. Iz tega pa sklepajo, da, če bi se i B češke strani boj v takih primerih ignoriral, bi se izognili nepotrebnim konfliktom med obema strankama. S tako logično argumentacijo prihajajo zopet nemški socialisti do dokaza, da so šoveni češki sodrugi. Pri razvoju narodnostne ideje in konfliktov iz nje porojenih med češkim in nemškim socializmom, je znatno vlogo igralo baš tisto ignoriranje narodnostnih bojev. Češkim socialistom je bil očitan šovinizem, ker so baje zanašali narodnostne spore tja, kjer jih nemški sodugi niso videli ali jih niso hoteli videti. Tako so l. 1907. nemški socialisti zahtevali v parlamentu, naj se kar najhitreje izvede zakon o nadaljevalnih šolah, sklenjen v nižjeavstrijskem deželnem zboru. Ta zakon je določal za učni jezik izključno le nemščino in vendar se je stvar tikala poglavitno čeških dunajskih vajencev. Nemški socialisti so tu ignorirali jezikovno vprašanje, dočim so češki podali interpelacijo, v kateri se ostro upirajo zakonu. Nemški socialisti so tu pravzaprav delali skupno z nemško buržoazijo proti češkim sodrugom. In zdaj sta si oba tabora lahko rekla, da je bilo to početje šovinistično. Šovinizem je bil, nalašč se ne brigati za

jezikovne pravice čeških vajencev, — šovinizem je bil, hoteti uničiti napreden zakon zato, ker se je prezrlo nekaj čeških vajencev. Tako sodijo eni, — tako sodijo drugi.

Nadaljnje ignoriranje narodnostnih potreb drugega naroda se kaže v vprašanju, ki se naravnost tiče bistva celega rešenja narodnostnega vprašanja v Avstriji. Brnski kongres je priznal, da se avstrijsko narodnostno vprašanje more rešiti z narodnostno avtonomijo. Če se narodi neprestano bojujejo drug proti drugemu, da se nadvladajo, se to odstrani tako, da bo vsak od drugega neodvisen, da bo vsak gospodaril sam sebi — da bo narodnostno avtonomen. To je danes geslo socializma o rešitvi narodnostnega vprašanja sploh. Tukaj nas ne brigajo podrobnosti. Zanimljivo pa je, da danes nemška buržoazija v tistih deželah, kjer izgublja, ali kjer je izgubila nadvlado, tudi zahteva narodnostno avtonomijo. Tam pa, kjer ima moč, narodnostnim manjšinam noče dati avtonomije — Štajersko, Koroško, Tirolsko. Ko so se l. 1907. v parlamentu razvneli boji zaradi češke sprave, so nemški socialisti kar sprejeli stališče nemške buržoazije in hoteli, da bi se ves spor rešil tako, da bi se na Češkem dala Nemcem avtonomija. Niso se ozirali na Moravsko, Šlezijo in druge dežele, niso se ozirali niti na to, da bi se s tem utrjevalo privilegirano stališče Nemcev v celi državi, da bi se na eni strani dala privilegirancem sicer možnost biti povsem zavarovan proti slehernemu zatiranju, da bi se pa hkratu vsi tisti pritiski, ki jih oni izvršujejo, ohranili. Narodnostna avtonomija v celoti bi se v Avstriji izvršila na škodo Nemcev, na korist ostalih narodnosti; a v nekterih deželah, kjer imajo Nemci manjšino, in propadajo, bi se strinjali z njo in jo hočejo takoj, kot na pr. na Češkem. V celi Avstriji jo je mogoče izvesti le pod tem pogojem, da Nemci z ozirom na koristi, ki jih bodo ponekod imeli, privolijo vanjo tudi ondi, kjer bi vsled njenega izvedenja izgubili na svojih privilegijih.

Ta uvaževanja pa nič ne pomenjajo za nemške socialiste. Sledijo sebični politiki svojih narodnih strank in zahtevajo od čeških socialistov, da bi soglašali s tem, da se po socialističnem programu mora takoj dati Nemcem na Češkem narodnostna avtonomija. Saj je vendar brnski kongres zahteval avtonomijo! Proti tem nazorom je če-

ška socialna demokracija odločno nastopila (Právo Lidu dne 14. Jan. 1908) in izrecno konštatirala, da se narodnostno vprašanje ne more rešiti le na Češkem, ampak da se hkratu reši v celi Avstriji enotno, da se morajo ljudstva prej pravično po narodnosti sešteti, zakonito varovati manjšine, osnovati v sodništvu forum za narodnostne spore itd. Predno se pa to zgodi, zahtevajo dosledno in pravično izvrševanje sedanjih zakonov.

Nasprotno pa vidijo nemški socialisti rešitev problema samo v narodnostni avtonomiji in zavračajo vse ono, kar sicer stremi za večjo narodnostno pravičnostjo, pa ni avtonomija. Tako je rešitev dunajskega šolskega vprašanja nedopustna, kajti to narodnostnega problema ne razlušči. Le avtonomija more končati boje. In ker je baš na Češkem akutna, kjer so razmere najnezdreješe in najbolj pripravljene, se lahko tu takoj reši brez ozira na ostale dele države. Modráček v svojem spisu izrecno konštatira, da nemški socialisti so se ognili vprašanju takojšnjega izvedenja narodnostne avtonomije v celi državi, ko je šlo za odgovor na omenjeni pojav s 14. jan. 1908.

Tako se je razvilo nacionalno čustvo nemških socialistov. Narodnostna avtonomija bi Nemcem na Češkem koristila, zato jo nemški socialisti hočejo. In ne morejo razumeti, da imajo češki socialisti tako malo socialističnega čuta, da nočejo priznati tega, kar sam celoavstrijski socialistični program zahteva. Po njih mnenju se češki socialisti ne morejo otresti svojih narodnostnih predsodkov in ne morejo priznati, kako velika korist bi bila za celo Avstrijo, ko bi se češko vprašanje rešilo tako. Nemški socialisti mislijo, če se more splošno priznani program izvesti deloma, da se mora ta del izvesti iz nesebičnega stremljenja po pravičnosti. Ostali deli bi pa potem že sledili.

Na drugi strani pa zopet češki socialisti ne morejo razumeti, kako morejo biti nemški socialisti zaslepljeni v svojem čisto nacionalnem in buržoazijskem egoizmu, da se vsedejo na limanice nacionalne nemške buržoazije; kako da ne morejo spoznati, da bi se s tem dajala moč zatiralcem, da bi še bolj pritiskali, da bi se s tem odpravilo končno rešenje vprašanja v nedoglednost; kajti Nemci bi potem ne privolili v avtonomijo v drugih deželah. In to stremenje čeških socialistov se izpreminja v ogorčenje, ko se nemški

sodrugih kar naekrat sami zapletajo v isti zofizem, ki so ga postavili proti češkim socialistom.

V proračunski debati proračunskega odbora in pa v plenu zbornice so namreč nemški socialisti glasovali koncem julija 1910. proti subvenciji za češke šole na Dunaju in proti upeljavi jezikovne enakopravnosti na čeških železnicah. Te zahteve so vendar tako pravične, da bi se pravo socialistično mišljenje ne moglo pomišljati niti trenotek, kako glasovati. In vendar se je glasovalo proti. In baš razlogi tega so bili, ki so zasejali ogorčenje v vrste čeških socialistov. Najpreje se je trdilo, da se iz celega kompleksa narodnostnih vprašanj ne sme eno iztrgati, češ, s tem se spori ne rešujejo in boji se le postrujejo. S tem bi tedaj govorili za celoavstrijsko in enotno rešitev narodnostnega vprašanja. Ko pa so češki socialisti zahtevali, ravnož se i v tem primeru po stališču enakopravnosti in pravičnosti, celoavstrijsko rešitev i v vprašanju narodnostne avtonomije, so Nemci zahtevali rešitev le za Češko. V primeru čeških šol na Dunaju pa se sklicujejo na načelo, proti kateremu so bili nedavno.

Hujše pa je, da isti nemški socialisti takoj na to glasujejo za slovensko šolo na Štajerskem in Primorskem in s tem že vnaprej izpodbijajo svoj razlog, ki so ga navajali za svoje glasovanje proti češkim šolam. In razven tega se lahko najde neštivilno primerov v njih dejanjih, da ravnaajo proti temu načelu. Tem bridkeje pa češki socialisti sprejemljejo izrecno priznanje, da nemški socialisti drugače presojujejo vprašanje čeških šol na Dunaju, nego češki socialisti, ki stojijo strogo na načelu enakopravnosti in pravičnosti ter socializma.

Ogorčenje pa končno doseza svoj višek, ako se v tem boju socialisti postavijo za doktrine o razrednem boju in češke socialiste poučujejo: »Eno je potrebno: proletarska politika! In ta je razredna politika v prvi vrsti in potem šele in le v odvisnosti od nje pride narodnostna politika.« In premislimo, da je tu šlo za otroke čeških proletarcev na Dunaju. Naravno je, da, če so nemški socialisti poleg tega še naznačili, da so češki sodrugih slabi socialisti, da zapostavljajo baje razredne boje, da brez potrebe uganjajo narodnostno politiko in da so šoveni, da češki socialisti, ki tako trdno čutijo, da delajo po motivih pravičnosti in enakopravnosti — in to se vendar vjema s stališčem socializma

— naravno morajo videti šovene med nemškimi socialisti.

Mučno mora učinkovati, ako češke socialiste nemški zapuščajo v njih stremljenju po češkem šolstvu na Dunaju in če so brezbrizni napram akciji nemških nacionalcev, odpovedujočih Čehom stanovanja in branečih snovanje čeških šol za otroke čeških proletarcev v manjšinskem ozemlju. In vse to zakrivajo z marksističnim svojim stališčem, da se je treba zanimati za razredne boje, narodnostne pa da je treba ignorirati, jih ne razvnamati.¹⁾

Enako značilen je bil spor češkega vodstva stranke z nemško stranko, ki je izbruhnil pri volitvi poslanskih kandidatov l. 1907. Češka stranka je z ozirom na četrtemilionsko češko manjšino na Dunaju, večinoma delavsko, zahtevala od nemške, naj svojo narodnostno pravičnost manifestira na ta način, da tam postavi za kandidata socialista Čeha. S tem je zlasti hotela prepričati, da bi češke buržoazijske stranke ne mogle na Dunaju postavljati nacionalnih števnih kandidatov čeških, da bi ne mogle proti stranki doma agitirati in jo eventualno obreči, da je izdala narod, ko ni glasovala za števnega kandidata Čeha, in da bi seveda dokazala nasproti tako pogostemu očitaniu izdajstva odločno mednarodno čustvovanje vsega avstrijskega socializma. To naj bi bila manifestacija za pravično razdelitev narodnostnih okrajev; kajti gotovo ni pravično, da Čehi na Dunaju nimajo svojega poslanca. Toda nemški sodrugji so se odločno uprli tej zahtevi. V okraju, za katerega je šlo, so kandidirali celo dr. Adlerja. Brnska »Ravnost« mu je zastonj pisala odprto pismo z vsemi temi razlogi. Odgovoril je nanje z enako tehtnimi in zato tem zanimljivejšimi protirazlogi. Nemški socialisti so trdili, da bi posledica tega bila, da bi bil okraj za socialiste gotovo izgubljen, nemški buržoaziji bi se dalo ugodno sredstvo za šovinistično agitacijo; in mnogo se jih je balo, da bi niti socialistično delavstvo ne šlo polnoštevilno volit v tem slučaju. In tako so nemški socialisti vztrajali na tem, da je pravilnejše držati se krivičnega volilnega reda in krivične razdelitve okrajev, nego izraziti svoje mednarodno

¹⁾ Več o tem zlasti v teoretičnem oziru v IV. delu „České Politike“ gl. razpravo dra. Ed. Beneša in dra. B. Foustke o socializmu in narodnosti, str. 602—668. Tu je navedenega nekaj iz mojega dela te študije, zlasti kar se tiče praktične strani spora in nekterih dejanskih spornih faktov med obema strankama. Dodajam pa tu še nekaj drugih, ondî ne navedenih značilnih dejstev. — Gl. o ysem sporu tudi študijo dra. L. Winterja v „Ceehische Revue“, 1911.

čustvovanje na ta način, da se popravi krivica. Vsled tega je bil seveda na obeh straneh spor in nevolja. Češki socialisti so naposled odjenjali z izjavo, iz katere se natančno posname, da niso zadovoljni in da se jim zdi, da se jim godi krivica. — Seveda je zanimljivo, da češki socialisti zahtevajo od nemških, naj pokažejo svojo mednarodnost in pravičnost, ker jim bi to doma jako dobro koristilo, med Čehi; enako značilno pa je, da nemški socialisti tega nočejo, ker jim koristi doma, če tega ne store, in ker bi jim škodovalo pri njih buržoaziji in delavstvu, če bi to storili. Češki socialisti so seveda v ugodnejšem položaju, njih razlogi so tehtnejši — lahko se sklicujejo na pravičnost — dočim imajo nemški socialisti slabše, le taktične. Toda in oni zastirajo to s principi. Pravijo, da bi to škodovalo celi delavski stvari, da je pri Čehih to čisto nacionalni interes in nad tem da stoji razredni — in tu imamo zopet karakteristično označen ves spor češke in nemške stranke, v bistvu in v formi. Tako se pojavlja pravzaprav vesta narodnostni spor v vseh svojih podrobnostih. Če pa na obeh straneh položimo to na stran, kar celo stvar zatemnjuje, t. j. tiste velike principe pravičnosti in razrednega boja, izluščimo drugo bistvo celega spora — živo nacionalno čustvovanje na obeh straneh. Čehi ga zamotavajo v klic po pravičnosti, Nemci v princip razrednega boja.

Gre pa le za to, kdo stoji na pravilnejšem stališču. To pa se da odločiti s socialističnega stališča za obe strani ugodno. Ako se postavimo na stališče socialističnega revizionizma, imajo le Čehi prav; če pa načelno in taktično sprejmemo marksizem, imajo prav Nemci.¹⁾ In tako je v vseh drugih spornih vprašanjih in problemih.

In v dokaz tega posebnega razvoja narodnostne ideje v avstrijski soc. demokraciji bi se dala navesti iz nje praktične politike še cela vrsta drugih primerov. Spomnimo se le teorije nemških socialistov o asimilaciji priseljenih čeških življev v sklenjeno ozemlje in na Dunaj, ki so jo

¹⁾ Kaj čudno je, da ravno iz teh stvari niti na češki, niti na nemški strani ne izvajajo posledic, da, lahko opazamo celo nasprotno. Na splošno namreč vidimo, da je češka stranka — vkljub temu narodnostnemu stališču — v svoji večini glede taktike, bi dejal, marksističnejša, dočim je nemška neobičajno oportunska. Zato pa je v teoriji dosleden na pr. dr. O. Bauer (poleg drugih), čigar teoretično stališče mora nujno izzivati njegov znani odpor proti češki narodnostni politiki stranke.

oznanjali in podpirali Nemci in to popolnoma proti sleharnemu socialističnemu narodnemu čutenju.

Ta misel se odločneje propagira v nemški stranki od l. 1908. in tudi sistematičneje. V vseh teh narodnostnih sporih gre največ za manjšine. Ko bi se njih število zmanjševalo, bi se tudi spori skrčili in to bi socialnim bojem ne škodovalo. Tako pa prihajajo nemški socialisti in trdijo, da se manjšine ne smejo braniti — kot je oznanjal brnski program iz l. 1899. in naj se njih asimilacija ne zadržuje. Ne jo izzivati z nasiljem in z nasilnimi sredstvi — ne, tega ni treba. Gospodarske razmere baje povzročajo same tiho asimilacijo, mirno, le ne prihajati z nacionalno agitacijo za šole, jezik, urade, in manjšine se same asimilirajo in izginejo.

Čehi pravijo nasproti temu, da so češki delavci primorani vsled svoje socialne koristi, zahtevati šole. Ako jih nimajo, se njih otroci v šoli nič ne nauče, postanejo nezanesljiv prvek pri organizaciji, so pripravljene za stavkokaze itd. Naravnost v socialnem interesu je, po mnenju Čehov, da se zahteva izobrazba v materinem jeziku, — in enako je, po nazoru Nemcev, v socialnem interesu ne oteževati asimilacije z bojem za šole; kajti potem pa socialistični delavci čisto zapadejo narodnostni agitaciji in socialni boji ostajajo ob strani. Karakteristično je, da se obe stranki sklicujeta na isti princip razrednega boja v prid dveh raznih tez, kojih vsaka je ugodna ravno za njih nacionalno čutenje.

Toda vprašanje asimilacije je nemško stranko v zadnjem času zapeljalo predaleč.¹⁾ V izjavah nemških socialistov čitamo, da je enakopravnost le formalni princip, da se v vprašanju manjšin interesi češke in nemške stranke razhajajo, da razredni interesi nemškega delavskega razreda nikakor ne zahtevajo, da bi se oviralo, da bine postajali iz čeških, v nemško deželo priseljenih delavcev nemški. Tega interesa da nemški delavec nima niti kot delavec niti kot Nемец — narobe.

Prestavljeno v prakso se to pravi: Nemške stranke ne briga, da bi se snovale češke šole, uradi, napisi itd. v sklenjenem ozemlju. Za njo ne obstaja pravna stran celega vprašanja. V tisti izjavi²⁾ se celo pravi, da ni soc. dem. prepričanje,

¹⁾ Gl. diskusijo o asimilaciji v IV. l. „Kampfa“ št. 3. 4. 5. in v „Akademiji“ l. XV. članek posl. Hudca. Tudi njegov članek v „Právu Lidu“ z dne 10 jan. 1911.

²⁾ Josef Seliger, Die Minoritätenfragen. „Kampf“ IV. št. 4.

da bi se delavec potezal za zahteve, ki niso njegove zahteve, ali če v njih vsaj niso njegove zahteve. Nič ne de, da je socializem doslej pravil, da je proti vsaki krivici, proti vsakemu pritisku, proti vsaki nasilnosti. — To je moralni bankrot narodnostnega razvoja nemških socialistov. Proglašajo se pa hkratu, da interesi nemškega delavskega razreda ne zahtevajo varstva manjšin, da na tem nemški delavec nima interesa niti kot Nемеc niti kot delavec — narobe.

Nasproti temu stoji fakt, da ima češka stranka na tem interes, da ima več svojih članov, da more z njimi učinkovati v svojem narodu, da z njimi krepí svojo pozicijo; — saj se s tem krepí vsa stvar socializma. In če že nemški delavec, kot Nemci govore, nima na tem interesa kot Nемеc, bi češki socialisti enako lahko trdili, da imajo na ohranitvi, neasimiliranju manjšin interes kot Čehi — toda to pustimo, to preveč diši po nacionalizmu, to se pravi le, da socialisti na obeh straneh nele močno narodnostno čutijo, ampak da tudi tega svojega čuta zlasti na nemški strani ne morejo brzdati.

Iz teh besed pa lahko konštatiramo vsaj to-le:

1. proglašajo se, da so med dvema socialističnima strankama tu naravnost nasprotujoči interesi;

2. kot odločilni temelj politične taktike se polaga za socialista neumevni strankarski egoizem; nemškim socialistom ni na tem, kako močna ali slaba bo češka stranka, samo da bo njihova močna.

Ali je že kdo čul, da so rekli socialisti — posebej marksistični socialisti, v kojih pozo se nemški avstrijski socialisti vedno zavijajo — da so in morejo biti med delavskimi strankami nasprotujoči interesi? Ali se da sploh spraviti v soglasje z bistvom socializma ta tako kruto in cinično oznanjeni egoizem nemške stranke? Tega ni mogoče imenovati drugače: to je i s o c i a l i s t i č n i b a n k e r o t narodnostnega razvoja nemških socialistov, saj pravzaprav isto stališče zagovarja nemška buržoazija, to stališče je pravzaprav izhodišče vseh narodnostnih sporov v Avstriji.¹⁾

¹⁾ Poslanec J. Hudec označuje to stališče tako le: „Kakšen grozen idejni bankrot je to v naziranju na narodnostno vprašanje v Avstriji in na Češkem in na metodo skupne rešitve celotne socialne demokracije! Kje je Rennerjeva in Bauerjeva narodnostna avtonomija na personalnem principu, ki sta jo konštruirala v obsežnih knjigah? Kje je varstvo narodnostnih manjšin, omenjeno še v torzu brnskega programa? Ali naj se to varstvo izraža le v tem, da se članom manjšine ne bodo razbijale glave in okna? Kje so skupne manifestacije narodnostne sprave? Kje ponosne besede, da je so-

In ko konštatirajo ta notranja nasprotja, izjavljajo nemški socialisti, da je treba pustiti nadaljnje iskanje narodnostne sprave in da ne preostaja nič drugega, nego da vsaka stranka gre svojo pot dalje. (Gl. Otto Bauer, Schlusswort zur Minoritätenfrage. Kampf IV. 5.)

Pri vsem tem pa nemški socialisti znajo svoje stališče braniti z — marksizmom: Ko bi češki socialisti ne povdarjali nacionalnega problema, ko bi si predočili, da so najprej socialisti in šele potem Čehi, da se morajo najprej brigati za socialne boje in pustiti ob strani narodnostne boje, izkratka, če bi bili dobri, načelni socialisti in ne prožeti z nacionalnim in buržoaznim čutenjem

cialna demokracija rešila narodnostno vprašanje? Od teh načel, programov in izjav je ostala grmada črepij in iz njih se dviga nov steber soc. demokratični, toda le nemški — asimilacija!..

Zadošča, da od tega nemškega soc. dem. kreda naglasimo le, da nemška soc. demokracija vidi v manjšinjskem delu in stremljenju češke soc. demokracije razpor interesov iste in svojih interesov, da socialisti ne zastopajo zahtev, ki niso njihove — torej niti zahtev zatiranih narodov! — da je nemška soc. demokracija proti politiki, ki bi onemogočala mirno asimilacijo, in da mora biti pravno razmerje manj in manjšinske šole tako urejene, da bi siloma ali umetno bil prerušen mirni asimilacijski proces, ki ga povzroča gospodarski razvoj.

To je najnovejši program in metoda nemških soc. demokratov za ureditev narodnostnih razmer v Avstriji, predvsem na Češkem in na Dunaju. Ta načela, ki niso čisto brez cinizma, pač pa brez vsakega pojma o narodnostni enakopravnosti, kakor so jo socialisti doslej umevali in razlagali, so bila objavljena v Kampfu pod avtorstvom soc. dem. poslance iz mešanega ozemlja v časih največjih nasilij in nezakonitosti proti češkemu ljudstvu (šlo je za protičeško ljudsko štetje l. 1911) v istem mešanem ozemlju kot indirekten odgovor na tiste češke proteste, ki prihajajo iz mešanega ozemlja.... (Gl. Právo Lidu z dne 10. jan. 1910).

In drugod pravi isti avtor :

Torej tako daleč smo že prišli po letih skupnega dela, skupnih bojev, skupnega vodstva, skupne poslanske zveze, skupnih zborov, skupnih manifestacij narodne sprave, skupnega narodnostnega programa.... Pred poldrugim letom sta se vršila shoda češke in nemške soc. demokracije. Prvi na Šmichovu, drugi v Liberci. Na obeh se je obravnavalo narodnostno vprašanje. Na obeh se je povdarjala nujnost revizije našega narodnostnega programa. In oba sta se smatrala za prvi korak do te revizije, ki naj bi za nadalje utrdila popuščajočo enoto. Namesto tega pa je čez poldrugo leto Seliger konštatiral, da imamo nasprotno interese in Bauer je dostavil v „Zaključni besedi“, da naj pustimo praznih reči in gremo vsak svojo pot....

Zato je tudi odveč, izvajati ali braniti kakšne principe, in zaman, iskati kakšen skupni narodnostni program in taktiko. Kjer je za temelj postavljen razpor interesov naroda in stranke, ondi je težko delati z etiko in naravnim pravom. Tu ostaja le spor in — boj !....

češkega meščanstva, ne bi videli svoje naloge v boju za šole, jezik, urade, bili bi razrednejši, socialističnejši. Enega jim je potreba: razrednega čutenja, razredne politike. In tako češki socialisti še dobre lekcije dobivajo iz socializma. Mreža marksističnih zofizmov in prazne dialektike osobito pred tujino lahko zastre pravi dejanski položaj.

in takšni so vsi boji obema strankama. Dokazov smo tu dovolj navedli. In še bi jih bila cela vrsta. Navajam pa to radi tega, da lahko konstatiram sledeče: narodnostno vprašanje — kot vidimo — je preživelo v socializmu nepričakovan razvoj. Od brezduhovega in praznega internacionalizma let 1870.—90. so prešli k bolj instinktivnemu kolikortoliko pravilnemu narodnostnemu čutenju, ki se je izrazilo v brnskem programu. Po desetih letih dela za uresničenje brnskega programa sta obe stranki dospeli do tako izrazitega narodnostnega čutenja, da očitno konstatirata, da je sloga v trenutku nemogoča in da ne ostaja nič drugega, nego vzajemni boji. To se pravi, da so neresnične trditve, kot da bi bil socializem premagal narodnostne spore, to se tudi pravi, da si socializem niti teoretično ni razrešil narodnostnega problema, zlasti ne po svojih socialističnih teorijah. Vprašanje nacionalizma in internacionalizma razrešiti in njih razmerje določiti se ni posrečilo niti avstrijskim socialistom, kateri so se izmed cele Internationale edini v svojem brnskem programu še najbolj približali k dejanskemu bistvu njegovemu.

Danes zapuščajo to pravilno podlago, ki je pomenjala zgolj priznanje, da ekzistira neko narodnostno čutenje, ki ga ni mogoče zanikati, kateremu se ne da ustavljati, ki ga je treba dobro analizirati, preiskati in mu določiti pravi prostor v socializmu. Ta analiza in ta določitev se nista posrečili! Obratno, osobito nemški socialisti so se dali zapeljati od čustva dalje, nego bi dovoljevalo pravo socialistično odmejničenje. Današnji avstrijski socializem je močno nacionalen, bolj nacionalen, nego bi bilo zdravo za njegove težnje in smotre. Ves razvoj pa dokazuje, da je nacionalna ideja, preje zametavana doživela v avstrijskem socializmu nepričakovano revanšo, seveda revanšo, ki se težko pokorizanjo in ki se bo bržčas še ves avstrijski socializem pokoril. Kot bi to bila

njegova kazen, da je te stvari v svoji teoriji tako nekritično preje zanemarjal, bojujoč se zanje z nadčloveškimi močmi in žrtvujoč se zanje, danes seveda zaradi tega obrata tem nepotrebneje, pa tudi bolestneje.

(Dalje).

ABDITUS:

Narodnost in socializem.

Ko se je avstrijska socialna demokracija pripravljala, da si ustvari svoj lastni narodnostni program, je bilo v njenih vrstah opaziti troje smeri:

Prva smer je bila mnenja, da se socialna demokracija sploh nima pečati z narodnostnimi problemi in sicer zato, ker se ti problemi in ta vprašanja tičejo zgolj buržoazije, in pa tudi zato, ker se rode narodnostna vprašanja iz gospodarskih bojev za premoč. Ta smer je bila čisto marksistična.

Druga smer je bila bolj polovičarska. Dejala je: Narodnostnemu vprašanju se socializem v Avstriji ne more izogniti. — Bilo ji je jasno, da potrebuje socialna demokracija vspricho zamotanih narodnostnih sporov jasnih načel in pa trdnega naziranja. Vendar je ta smer mislila, da bi bil poseben narodnostni program odveč, ako bi se načelno formuliranje mednarodnosti v starem hainfeldskem programu preciznejše izrazilo. Stari hainfeldski program namreč pravi:

»Socialno demokratična delavska stranka v Avstriji je mednarodna stranka; obsoja predpravnice narodov ravnotako, kot one rojstva, spola, posestva in plemena in izjavlja, da mora biti boj proti izkoriščanju mednarodni, kakršno je tudi izkoriščanje.«

Tretja smer pa je hotela imeti program. Vendar ni marala programa s samim teoretičnim razlaganjem, temveč je hotela podati nekakšno evolucijsko sliko bodoče narodnostne Avstrije.

Volje in razpoloženja, se resneje oprijeti narodnostnega problema, je bilo torej malo.

Znani brnski shod avstrijske socialne demokracije leta 1899 je nato načelno izrekel:

»Končna ureditev narodnostnega in jezikovnega vprašanja v Avstriji, v smislu enake pravice, enakopravnosti in pameti, je predvsem kulturna zahteva in je torej življenskega pomena za proletariat.«

V tem načelnem izrecilu je povedano zgolj to, da je postala rešitev avstrijskega narodnostnega problema za interese proletariata nujna.

Narodnost je zelo kompliciran pojem; vsebuje kar cel kompleks pojmov in zato ni mogoče pričakovati rešitve narodnostnih problemov že v tem, ako naštejemo posamezne lastnosti pojma narodnosti, ako priznamo narodnostni razvitek in maraščajoče narodnostne potrebe. Ako se nočemo zadovoljiti s samimi teoretičnimi proklamacijami, iz katerih bi se ne dale sklepati logične dedukcije za vsak slučaj, nam resolucije, naj imajo še tako lep lapidarni slog, ne morejo pomagati. Od petih členov resolucije, ki so bili na to na brnskem shodu enoglasno (demonstrativno?) sprejeti, se samo zadnja dva dotikata narodnostnega vprašanja. Glasita se:

»4. Pravica narodnih manjšin naj se zavaruje po posebnem zakonu, ki ga sklene državni parlament.

5. Ne priznavamo nobenih narodnih predpravic, odklanjamo zahtevo po državnem jeziku; v koliko je potreben en posredovalni jezik, naj določi državni parlament.«

Torej tudi ta dva člena brnske resolucije, ki se naravnost dotikata narodnostnega vprašanja v Avstriji, sta negativna. V vseh drugih členih pa se podaja slika, kako se ima Avstrija v narodnostnem pogledu razvijati in preminjati v bodočnosti. Zato se vsa resolucija dotika bolj državno-pravnih kot pa narodnostnih vprašanj.

Že iz tega precej jasno izpoznavamo, da ta brnska resolucija za praktično vsakdanjost nima večjega pomena, kot ga ima v udobnem stanovanju lepa slika. Narodnostnega problema v Avstriji tudi socialna demokracija ni temeljito rešila.

* *
*

Govoriti o narodnosti se zdi marsikomu starinsko in buržoazno. Za »kulturnega« človeka je »narodnost« že nekaj premagane in pozabljenega. In vendar se ima ta problem pri nas šele rešiti; sama od sebe prihaja misel, da se mora o tem problemu, o narodnostnem problemu, povedati nekaj novega in vlti v formo, ki jo je že ustvarilo veliko, kapitalistiško misleče in čuteče meščanstvo, novo vsebino.

Kaj je buržoaziji narodnost? Kaj molči zgodovina? Narodni junaki vseh časov in narodov — ali niso bili najljutejši nazadnjaki, reakcionarji in sovražniki delavskega ljudstva. Napoleon III,

Bismark, Cavour? Ali niso vsi ti govorili o osvoboditvi naroda, ki se je izvršila tako, da se je še bolj uslužnjilo priprosto, delavsko ljudstvo. In Jelačič in Bleiweis? Ali niso bili to najsilnejši in najbrezobzirnejši reakcionarji, vedno med vrstami ljudskih sovražnikov?

Narod in narodnost sta dve reči. Narodnost vsakega posameznega je oblika, v katere mejah se giblje duševni razvitek človeka. Imamo občutke, pojme in smisel za gotove vrste stvari le v mejah narodnostne zavednosti. Posebno v kulturnem oziru je narodnost nujnost. Recimo umetniki! Ali ne ustvarjajo svojih del kot člani narodnostne celote in ali se ne suče v tem okvirju njihov delokrog? Narodnost je historična kategorija. Stare kategorije plemena, rodbine itd. se družijo v višji formi narodnosti v nekako celoto. Zgodovina napravlja to celoto tudi za duševno enoto. In ta enota rodi kulturo — četudi s posredovanjem — ki je vsa prožeta od duha te skupnosti, naroda. Ta kultura nehote in časih nevede zahteva prostosti, svobode in naravnih pravic. Ona išče izrazov, da more zakričati od srca, in išče jezika, da more dati duška stotinam fines, lepote in harmonij, ki še neodkrite in nerazvite spe v globoki ljudski duši. In ljudstvo, ki ima v zgodovini skupni delež, skupno družabno zgodovino in skupno hrepenenje po duševni osvoboditvi, išče samo sebe v mejah narodnosti. In tudi tisto malo ljudi, ki jih imenujemo kozmopolite, je našlo začetek svojega nadaljnega razvoja na domači grudi, v okvirju narodnosti. Vsako ljudstvo hrepeni po tem, da se osvobodi tuje nadvlade, da postane svobodno v deločevanju svojih lastnih kulturnih potreb. Ljudstvo, ki ne pozna takega hrepenenja in gibanja, ne bo nikoli popolno. Narodna država (Italija, Nemčija itd.) je bila nujnost kapitalistiškega razvitka; bila je potrebna institucija nadaljnega razvitka in napredka. Zgodovina XIX. stoletja nam nudi pestro sliko: Najsilnejši sovražniki, kralji in revolucionarji, so hodili isto duševno smer; nehote so se ujemali v rezultatih svojega dela in hotenja. Združenje vseh narodnih sil in silic v eno celoto je bila zgodovinska nujnost, ki se je rodila na gotovi stopnji kulturnega in gospodarskega razvoja. Zakon moderne koncentracije!

Kapitalistiška družba, v kateri pomenja blago vse, človek nič, je zmožna poleg proletarca zatirati tudi cele narodnostne skupine, ubijati v ljudstvu njegov jezik in učiti ga pokorščine v tujščini in to vse v imenu kulture. Socializem ne more priznati nobene kulture, ki kaj takšnega zahteva, ki tlači in omejuje na-

rodno-kulturni razvitek celo s tem, da male otroke ostudno muči s tujščino.

* * *

Poznam ljudi, ki presojujejo tudi manjše narode samo z ekonomičnega vidika in vsako drugo naziranje posmehujé zametujejo. Tudi med socialisti najdemo take filozofe, ki mislijo, da je tako naziranje le konsekvencia materialistiškega svetovnega naziranja. To naziranje, ki razume razvitek velikih narodnih držav, jih kot nujno historično potrebo gospodarskega in kulturnega napredka razlaga, pa ne razume ljudskega hotenja po svobodi, ljudske želje po samoupravi, po višji narodni kulturi? Socializem napoveduje proletarcem svobodo, vodi jih po potih, ki vedejo iz kapitalistiškega tlačanstva, in ta socializem, ki ima biti v vseh ozirih osvoboditeljski, naj bi ne razumel narodnostnega suženjstva in totalne odvisnosti, iz katere veje mrzla sapa nasilne smrti?

Ali boj proti narodnostnemu hlapčevanju ni eminentno socialni boj? Posebno mali in gospodarsko ter kulturno še slabo razviti narod razvija v boju za narodno osvoboditev svoje socialne in kulturne sile. Zakaj v tem tiči razlika med veliko meščansko in proletarsko narodnostjo, da za proletarca pomenja narodni boj — boj za njegovo lastno socialno in kulturno dobrobit. In to je nova vsebina stare oblike. Narodnost ni noben privileg za posamezne razrede družbe, temveč je nujnost demokratičnega ljudskega razvitka in njegovega napredka.

Razredni boj? Kakšne cilje ima razredni boj? Da odstrani razredno gospodstvo kapitalistiške družbe. Razredni boj vodi nazaj v narod, v ljudstvo, med enake. Razredni boj ni cilj, temveč sredstvo, ki postane morda kdaj brezpredmetno. Socialna solidarnost delavskega sloja pa more uspevati le na brezpogojnem priznanju popolne enakopravnosti.

* * *

V Trstu se je zgodil slučaj, da so socialistični mestni zastopniki glasovali za podporo italijanskemu šolskemu društvu »Lega Nazionale« in proti podpori za Cirilmetodovo šolsko družbo.

Ni govora o tem, da bi bilo to dejanje socialistiško.

Mislím, da ni resnega dvoma tudi o tem, da sta recimo nemški »Schulverein« in laška »Lega nazionale« v narodnostnem pogledu napadalni organizaciji na slovensko deco. Na slovensko kmetjsko in delavsko deco. Vzor teh šolskih in kulturnih bojev-

nikov je pruska Nemčija, s svojim nekulturnim nasiljem proti Poljakom. In smejali bi se mi ljudje, poznavajoči dejanski položaj in razmere, ako bi trdil, da je tudi Cirilmetodova ali pa sploh kakršnakoli slovenska šolska družba napadalna organizacija. Komaj obrambna in še v tem pogledu plaha, da se je bogusmili.

Ako ta dejanski stan poznamo in primerjamo, recimo, »Lego nazionale«, »Schulverein« in »Cirilmetodovo družbo«, smo si še le na jasnem o napaki, ki so si jo natovorili na hrbet v tržaškem mestnem svetu trije italijanski socialisti.

Priznajmo celo, da je Cirilmetodova družba nekaka strankarska organizacija (in to je slabo!), da v njeni organizaciji živi duh, ki modernim kulturnim stremljenjem ni in ne more postati nikoli simpatičen. Ampak, pustimo simpatijo, to ničvredno šaro. Imejmo pred očmi le fakt, da vzdržuje družba v Trstu slovenske šole. Te šole so potrebne, so kulturna potreba slovenskega ljudstva. Kdo pošilja tja svojo deco? Ali morda zgolj tista slovenska buržoazija, ki hoče konkurirati z laškim velemeščanstvom in pri tem niti ne zapazi svoje pritlikavosti in lberačije? Ali niso prostori teh šol napolnjeni z otroki slovenskega delavstva?

Nočem, da bi me zavedla politiška strast. Prepustimo jo meščanskemu narodnjakarstvu, ki pozna zgolj staro obliko narodnosti, njene nove vsebine pa ne. Zapišem pa, da so tisti trije laški socialisti pozabili na temeljno socialistiško načelo, da je socialna solidarnost delavstva mogoča le na principu enakosti in svobode. Niso glasovali le za napadalno organizacijo laškega velikomeščanstva in proti slovenski šolski družbi, ki ima vsaj kulturni in izobraževalni namen, temveč pozabili so tudi zahtevati od občine, da stori napram slovenskemu prebivalstvu kulturno dolžnost, da dá potrebne slovenske šole sovenskim otrokom.

Takega »socializma« ne maramo. Kulturno nam je pretuj in neumljiv.

A. A. B:

O lepoti človeškega telesa.

(Dalje.)

A pogledjte človeka! Poznate morda kak objekt v naravi, v katerem bi bilo združenih toliko barv v taki fini harmoniji? In te barve, ki kar zaigrajo in zažare, če jih objame svetloba, dajejo

dovolj jasno občutiti ono bujno življenje, ki se pretaka pod ble-
dikasto barvo kože po celem našem organizmu.

Mislite si kje na morskem obrežju nago človeško telo, še
blesteče od mokrote, ko ga zlati solnce, in v kontrast meče voda
hladne reflekse na njegovo senco. Koliko barv je na tej koži,
podobni raznovrstni pletenini, katero je narava razgalila in po-
kazala v vsem njenem bogastvu! A poleg teh barv odločnejša
barva las, ustnic in oči, belina zob, ki močnejše riše poteze obraza,
zrcala naše duše.

O tem nam stara umetnost ni vedela mnogo povedati; pe-
čala se je bolj z obliko našega telesa, ki je vseskoz dovršen, ne-
presegljiv umotvor. Le pogledjte roko, katere si popolnejše ne
morete predstavljati, kosti, katerih ima vsaka svojo lastno obliko,
mišice, ki tvorijo povsod lepo valovito linijo, ker se zožujejo tam,
kjer se začenjajo in končujejo, proti sredini pa polagoma na-
raščajo.

Kaj šele, če se zgane katerakoli linija našega telesa, ki veže
različne dele in ude! Koliko mnogovrstnih lepih linij nam telo
pokaže, kako precizno nam izraža najmanjše gibanje, kako se
naravnost konštruirira v proti-moč, v mašino! Kako izrazito go-
vori o delu, o miru in počitku!

Tu ima plastika, ki ne vporablja barv, in kateri so oblike
omejene, nepregledno polje motivov, ker nje naloga je v prvi
vrsti ta, da izraža naravno življenje duha, kot so različna gi-
banja, neposredna in primitivna izražanja duha.

Tako je človek deležen vse lepote, katero hrani narava, le-
pote barv, oblik in linij. In to bogastvo samo bi že zadostovalo, da
bi postavili človeško telo na prvo mesto vseh estetičnih oblik,
katere nam nudi narava. Kakšen pomen pa imajo pri človeku
že ti elementi prve stopnje, nam kažejo karakteristične oblike
moškega in ženskega telesa, to je tendenca moškega do ravnih
potez, ženskega pa do okroglih in vzbočenih.

Vsi vemo, da smemo pri estetičnem procesu vpoštevati edino
le prikazen, in da se ta kot taka da samo s čutom zapopasti. Tu
imamo sedaj nekaj, kar nima nič skupnega s čutnostjo in na-
zornostjo barv in linij, kar je veliko večje važnosti in na nas
tudi veliko bolj vpliva: to je, da organična oblika docela odgo-
varja smotru, kateremu služi. Nekaj, kar zahtevamo od vsakega
plastičnega umotvora kot bistven del njegove lepote. Doslej se
to v estetiki ni dovolj poudarjalo, in stari formalistični pojmi o
lepoti so dosti preveč precenjevali pravilnost in slične površne
elemente. Če se pa naprimer vprašamo, v čem da se odlikuje

mladost pred starostjo, z ozirom na njih estetično vrednost, nam odgovarja umetnost sama, skulpture umetniško zrele dobe, kot je bila Periklejeva, ki nas kar očarajo s krasnimi in polnimi udi, z njih popolno in čisto življensko močjo, ki drhti v sleharnem delu teh plemenitih teles. In da se nam ženska dopade, mora imeti široko medenico in polna prsa, ki so očitvidna znamenja materinstva, pokliča, kateremu živi.

Dala bi se sicer tudi nerodna postava orisati s čistimi in lepimi lilijami; ali pa bi umetnik celo ustvaril popolnoma izmišljeno obliko, ki bi ne spominjala na nobeno nam znano obliko v naravi, in to z namenom, da bi pokazal ves polet valovite linije človeškega telesa — a imeli bi pri tem le malo vžitka. Občutili bi pač linije in ploskve, čeravno abstraktne, ne pa telesa. Ne znali bi zlitih čut, katerega imamo za lastno telo, v nam popolnoma tujo obliko, ker bi ne imelo za nas one mičnosti, kot jo ima organsko telo kot tako, posebno še človeško.

Čut za lastno telo, ali za telesnost sploh, nam pa omogoči, da se v to organsko obliko lahko vživimo in neposredno občutimo njeno organsko smotrenost, kakor neposredno občutimo svoje lastno telo. Tu postane telo, kakor so oblike in barve prikazen telesa samega, prikazen duše. Ker tudi duša ali notranjost spada k prikazni, kakor vse drugo, kar se neposredno občuti. Tu je prikazen vsa čudapolna organizacija telesa, so moči, ki v njem žive.

Oglejmo si torej ono lastnost človeškega organizma, ki nam izraža osebno duševno življenje. Ta lastnost je ono gibanje, katerega povzročajo notranji dogodki. In na kakšen način da ga izražajo, bomo razvideli, če zopet primerjamo človeka z živaljo.

Pri človeku vidimo velik napredek v tem, da izkuša vsemu, kar je zgolj mehanično in nagonsko, torej živalsko na njem, nekaj zoper staviti, kar bi ga oprostilo vse telesne teže, mu odvzelo one znake, ki kažejo, kot bi bil docela podvržen smotru in nagonu. In to se je zgodilo na sledeče načine:

Svojemu gibanju da lahko trojno smer, kar odgovarja trem dimenzijam v prostoru. Pri živali je smer, ki jo ima njeno naravno gibanje, to je njena volja, ista, kot jo ima telo. Človek znači že s svojo ravno hojo, da se je tega otresel.

Ker rokam ni treba več nositi telesa, so proste; razširijo telo v smeri tretje dimenzije in izvršujejo tudi v tej smeri lahko naravno gibanje. Vrhu tega služijo kot izrazilna sredstva duševnega življenja.

Oni organi pa, na katere efekt najbolj učinkuje, in ki potemtakem najbolj služijo izražanju, so združeni v eni sami ploskvi in omogočijo na ta način zelo koncentriran izraz dotičnega efekta. To so čelo, oči, usta, prsa in roke.

Ploskva, na katero se opira teža celega telesa, je izvanredno majhna, tako da se ta teža le malo občuti. Izmed polno drugih momentov bodi omenjeno le še to, da so usta popolnoma podrejena drugim elementom na obrazu in jim je tako odvzet njih prvotni živalski značaj. Še dalje je šel moderni italijanski slikar Sartorio v svojem ciklu, ki predstavlja cel poem človeškega življenja. Svojim simboličnim postavam je odvzel vso zemeljsko težo s tem, da jim je drob naravnosti izpraznil; bolje teh postav, ki nimajo z materielnostjo življenja ničesar opraviti, ni mogel zarisati. In ravno v teh njegovih slikah se najmogočneje občuti ona lepota človeškega telesa, ki ni drugega, kot realizirana gola duševnost.

Mnogo bi se dalo še o tem povedati, toda preidimo kar k onima dvema karakterističnima momentoma; ki se razlikujeta kot moški in ženska. (Dalje.)

DR. DRAGOTIN LONČAR:

Iz literarne in politične korespondence dr. Josipa Vošnjaka.

(Dalje.)

40.

Dne 19. I. 1884.

Prosi dr. Vošnjaka, naj deluje za sporazumljenje med voditelji konservativne stranke in med Lienbacherjem, da pobijejo Wurmbrandov predlog glede nemščine kot državnega jezika.

41.

Dne 7. II. 1884.

Ne ugaja mu hladno vedenje barona Gödela in zelo obžaluje, da tako malo podpira slovensko stvar v Mariboru. On je edini, od katerega pričakuje, da bo osebno, gmotno podpiral stranko in

Popravek. V 1. številki N. Z. 1912. čitaj na str. 17. in 19. „Taaffe“, na str. 21. „Banhaus“, na str. 26. je pri pismu št. 37. izpuščen datum z dne 23. VIII. 1883.; na str. 26. čitaj „Ramberg“ in „Hedervary“, na str. 27. „Zarnik“.

list¹⁾ — toda ne stori ničesar. Ako pojde tako naprej, je v nevarnosti mariborski volilni okraj. Intenzivno delo, osebna žrtev bi bila za Gödela bolj uspešna nego kandidatura za cesarskega namestnika.

Močna stranka se ne sme zadovoljiti samo z defenzivo, ampak si mora prizadevati, da si osvoji nove okraje.

42.

Dne 14. II. 1884.

»Südsteirische Post« je postavil na trdne noge, da se vzdržuje sama; priznanja vredno znamenje je, da se med vsemi drugimi listi naročajo nanjo jako pridno politični nasprotniki.

Razmere na Kranjskem mu ne ugajajo. Občutljivost in osebna razdražljivost zavajata povsod do nedovoljenih postopanj. Vsa kolegialnost, vse prijateljstvo, ki izvira iz skupnega boja, izginja. Upira se njegovi naravi, da bi proti onim, ki se je ž njimi boril tako dolgo za idejo, sovražno nastopal zato, ako so si glede kakšnega vprašanja nasprotnega mnenja. Naj bi bil že konec neplodnega prepira! Niti Šuklje, niti Hribar ne moreta naznačiti meje, kjer je še možno, da se zopet najdeta, dasi sta vsak po svoje odlična in usposobljena trajno koristiti narodu. Treba je pomirjenja. Kako žalostno je z Narodnim Domom, ki bi moral biti častna točka za vse! In Kras! In oderuštvo z Južno Železnico!

43.

Dne 17. III. 1884.

Obstoj narodnosti je najbolj gotov, morebiti edino poroštvo proti odurnemu radikalizmu, ki se pojavlja povsod, kjer se naseli liberalno gospodarstvo. Vsak konservativni Nемеc se mora za to potegovati, da se kolikor mogoče zadovolje narodne življenske potrebe. V deželi mora nastati mir; njeni maloštevilni strankarski zastopniki najdejo svojo moč le v vzajemnem podpiranju in skupnem postopanju. Upa, da se mu posreči udušiti vir razdrapanosti, in nikdar ga ne bo tam, kjer bi se šlo zato, da se žali star prijatelj.

43.

Dne 18. VIII. 1884.

Obrezo je telegrafično vprašal, ali misli, da je v interesu stranke, ako pade star kolega in sobojevnik dr. Zarnik.

44.

Dne 19. VIII. 1884.

Dr. Vošnjak naj zastavi ves svoj vpliv, da odstopi dr. Zarnik od brezkoristnega boja, čigar izid — naj bo, kakršen hoče — odločno škoduje narodu. Stvar mora stati višje nego osebni oziri.

¹⁾ »Südsteirische Post.«

VI.

Pismo Josipa Šumana.¹⁾

Dne 7. IX. 1901.

»Slovensko Matico« so osnovali mariborski Slovenci dr. Dominkuš, Majciger, dr. Pavlič, dr. Prelog, dr. Srnec, Šuman, a zlasti Čeha Chocholoušek in Jedlička.

Za »Slovenskega Gospodarja« ima največ zaslug dr. Prelog. Začel ga je izdajati na svoj riziko in tudi sam dosti pisal, drugi so mu pomagali.

Veliko pogajanja in zborovanja je bilo pri dr. Dominkušu zaradi ustanovitve »Slovenskega Naroda«. Vsaka malenkost se je poročala »Novicam«, občevanje z dr. Bleiweisom je bilo redno.

VII.

Pisma Davorina Trstenjaka.²⁾1.³⁾

Dne 30. XII. 1864.

»Ker sem jaz katoliški duhovnik in je Rim ravno gromovito govoril proti idejam nove dobe, (ter)⁴⁾ lahko razumeš, kako previden jaz morem biti, da ne pridem z cirkvo in njenimi poglavarji v kolizijo. Ako ravno sem svobodomiseln duhovnik, tako vendar nečem biti slovenski Pasaglia,⁵⁾ ker kaj takšnega bi škodovalo meni in pa naši narodni reči.«

2.

Dne 30. VIII. 1871.

»Glej, klerikalska stran ni možna za politično ... (vodstvo.⁶⁾ Pasti znamo po vsi liniji. Zakrivili smo dosti mi duhovniki, ker smo slabi politikari, zraven tega je mariborsko konservativno katoliško in tiskovno društvo prav neumno ravnalo, in nesložnost raztrosilo med duhovnimi in posvetnimi patrioti.«⁷⁾

¹⁾ Josip Šuman (1836—1908), slovenski jezikoslovec.

²⁾ Davorin Trstenjak (1817—1890), duhovnik, slovenski pisatelj in politik. Troje Trstenjakovih pisem iz 1872. in 1889. leta je izvečine objavil že dr. Josip Vošnjak sam v »Spominih«, I, 147—150, 151; zato jih tu izpuščam.

³⁾ Pismi št. 1. in 2. sta bili pisani dr. Štefanu Kočevarju.

⁴⁾ Ter—pa.

⁵⁾ Passaglia (1812—1887), italijanski bogoslovec, jezuit, ki je napadal posvetno oblast papeštva, a zopet javno preklical.

⁶⁾ Izraz v oklepaju sem dostavil jaz, ker je v izvirniku na tem mestu pretrgan papir.

⁷⁾ Hohenwart je razpustil štajerski deželni zbor. Pri novih volitvah so Slovenci propadli v mariborskem in brežiškem okraju. V Brežicah je namesto prejšnjega poslanca Lenčka kandidiral kanonik Kosar.

Dne 10. II. 1872.

Trstenjak je za tiskarno-podružnico v Mariboru in za novo tiskarno v Ljubljani.

»Akcijsko društvo je tudi močen vehikel za organizacijo nove uspešnejše politične stranke. Ako so odborniki resnični patrioti in jim je mar narodni voz, ki sedaj teči, naprej porinoti, ako hočejo, da v naših slovenskih političnih vprašanjih bode obveljalo in upliv imelo mnenje naroda, to je vsaj njegove intelligence, in ni samo trme nekaterih, ter odborniki ne bodejo sami zavirali voza, nego kraj voza in pred voz stopili in ga naprej vlekli. Naj naši brati na Kranjskem ne mislijo, da mi Slovenci na Štajerskem brez njih nemoremo kaj zdatnega početi v slovenstvu. Naše moči niso take slabe ni materialne ni duševne, ali bridkeje bodo čutili naši bratje onkraj Save svojo slabost, ako mi gremo svoja pota. Kot izkušen rodoljub sem trezno preračunal vse moči takraj in onkraj Save, in našel, ker tudi onkraj Krasa se začinja samostalno gibanje, in sympatie do ljubljanskega vodstva se vsak dan bolj zgubljajo, da so kranjski Slovenci bolj potrebni pomoči bratov kraj Drave in Soče, nego mi jihove.«

4.²⁾

Dne 15. III. 1872.

»Nesrečni« prijatelj! Jaz bi te prav rad okregal, a, ker so že »Oče«³⁾ zagromili, opuščam to delo. Nekdaj si mi pisal, da smo mi štajerski Slovenci preveč odkritosrčni, spoznal si slabost, pa ni se poboljšal. Zakaj greš officiosissima in privatissima Zarniku odkrivat, ki ne razirfra samo vse po babjem, nego še je tudi zloben dovolj drugemu nadležnosti napraviti. Mislim, ker si sedaj prišel na »bobenj«, neboš več »bobnal«⁴⁾. Pozabil sem Ti odhajajočemu v Ljubljano povedati, da prvaki imajo tudi narodne »vohune«, ni samo po Ljubljani, nego po celi deželi. Bodi torej previden. Sicer je v poslednjem očetovem »bobnanji« tudi Zarnik na dvema mestoma dobil prav pekočo klofuto, znamenje, da so »Oče« koj spoznali dopisatelja.⁵⁾

1) To pismo je bilo pisano dr. Radoslavu Razlagu.

2) Od 4. pisma dalje so bila vsa pisana dr. Jos. Vošnjaku.

3) Dr. Janez Bleiweis.

4) Glej Vošnjakove »Spomine«, I, 149, druga opomba pod črto.

5) »Novice« so v 11. številki z dne 13. III. 1872. v notici »Pobirka iz časnikov« polemizirale s »Slov. Narodom« glede Vošnjakovega imenovanja za primarja v prisilni delavnici (o tem glej Vošnjakove »Spomine«, II, 59–60), glede Costove osebnosti iz njegovega razmerja do Bleiweisa

Glej takošen je ta ljubeznivi dr. Špeharovič,¹⁾ in še se kmalu bode vsega, kakor čuti in misli, pokazal. Sedaj so ga vlovili z akcijami in z 2000 gold.²⁾ in vidil boš, kako bode izdajal prijatelje. Stigmatizirajmo ga tudi mi, takošnega veter-njaka ne potrebujemo v našem taboru ... Jezi »Očeta« neskon-čno, da imamo močno trdnjavo, iz katere strelamo na svoje na-sprotnike.«³⁾

»Od Kranjcev malo pričakujem, to so posebni ljudi ... Skoz to društvo mislim bodemo nar poprej matičino autokratično kliko podrli. Plan imam že napravljen, pa ne razbobnaj po svetu mojih skrivnih namenov.«⁴⁾

O Ogrincu pravi Trstenjak, da »moj dobri možek preveč piše in tako postaja »flach und breit.«

»Spomni se, kar sem Ti rekel pri poslovu: »Naša stvar se mora »nobl« presentirati, toraj »bobnanje« pusti in rajši delaj več s peresom, nego govorom. Svojo službo kot zdravnik oskrb-ljiv zvesto, da Ti nebodo mogli ničesar oponašati.«⁵⁾ To imaš postno pridigo, sicer Ti tudi nebode škodilo, ako greš pridige vsako ne-delo in praznik k sv. Jakopu poslušat, Dr. Sterbenc prav lepo govori.«

5.

Dne 17. III. 1872.

»Tudi ti odkritosrčno rečem, da neželim biti v onem odboru, kjer je tudi Zarnik. Da Ti vendar ne moreš brez tega kolfoktora biti. On ni značajan in dosleden, enkrat pri mladih, zopet pri starih se liže — naj gre, kamor hoče. Zastran naučnega slovnika odobravam tvojo osnovo.«⁶⁾ Priporoča, da morajo biti vsi bogo-

in glede »Novic«. Na Štajerskem »nesrečnemu« Vošnjaku priporočajo »No-vice« hvaležnost, da je dobil na Kranjskem službo, ki sta bila zanjo kom-petenta tudi dr. Bleiweis ml. in dr. Pestotnik. Na Zarnika merijo besede, da je imenovanje dr. Razlaga za kranjskega deželnega glavarja javno imenoval »narodni škandal«, in da se »le v priučenih govorih giblje v splošnih predmetih taborskih, beletrističnih ali že dosti gnjusno sebe na oltar povzdigajočih«.

¹⁾ Dr. Valentin Zarnik.

²⁾ Zarnik je vstopil v upravni svet zavarovalne banke »Slovenije«, ki ji je bil podpredsednik dr. Costa.

³⁾ »Slovenski Narod«.

⁴⁾ Trstenjak je ustanavljal v tem času društvo slov. pisateljev. Nje-gov oklic v »Zori« z dne 25. II. 1872. so priobčile tudi »Novice« v 11 šte. z dne 13. III. 1872.

⁵⁾ Dr. Jos. Vošnjak je bil primarij v prisilni delavnici.

⁶⁾ Ustanovitelji »Pisateljskega Društva« so snovali izdajo naučnega slovnika.

slovni in cerkveni članki pisani v zmislu katoliških dogem in po katoliških virih. »Le ne skakati iz pozitivne podlage, nego računati z razmerami in močmi.«

6.

Dne 5. IV. 1872.

Trstenjak govori o pripravah za ustanovni zbor »Pisatelj-skega Društva«. Od »prvaške klike« ni nihče pristopil. »Naši ljudi so leni, za znanstveni oddel («Zore») malokdo kaj piše... Vsaj dva duhovnika morava imeti v odboru, drugače ne dobimo denarja ... Mi moramo to stvar »brillant« napraviti, zato prigovarjaj, da jih obilo pride ... Vse to tete a tete! da sojerniki ne zvejo našega plana.«

7.

Dne 9. VI. 1872.

»Stritarjeve sonete¹⁾ že imam. Ako bi bil napade kakor na prof. Pajka, Andrejčekovega Jožeta, Hadelapa itd. izpustil, bi nebi pokazal svojega značaja slabosti. Sedaj pa boluje sam na tem, kar drugim oponaša. Škoda za talent!«

»Delničarje,²⁾ ki so na dolgu pisemno prijazno opomenite in jim na srce položite, naj sebe ne blamirajo, — in važne stvari same. Dobro bi bilo edno tih tiskarnic kupiti, in koj začeti v Lubljani »Narod« izdavat. Prvaki, ki so sedaj začenjali postajati religiozni hinavci (vide Costovo petitio pro Jesuitis) so se z klerikalci v Mariboru in v Gorici porazumeli in hoče (jo) mahom Sočo in Narod zatreti. Že se dogovarjajo, kako bi velik političen list v svojem zmislu ustanovili. Kakor hitro v Gorici ustanovijo katoliško tiskovno društvo, bode sicer za kratek čas v Gorici tjednik a la Slov. Gospodar izhajal,³⁾ a že za četvrt leta bodete te družtvi svoje kapitale sdužile z ljubljanskimi, in mislijo z pomočjo banke Slovenie, matičinimi denarji, z Vodnikovim in Slomšekovim kapitalom ustanoviti v Lubljani organ prvaški in iz Lubljane redigovati marburski in goriški organ. Toda pozor in na delo, ako hočemo potrebno opozicijo zdržati. Pa molči o tem, ne reci, odkod imaš to vest, le zanesljivim prijateljem jo priobči.«

¹⁾ »Dunajski soneti«.

²⁾ Delničarji »Narodne Tiskarne«.

³⁾ V Gorici je izšel dne 5. VII. 1872. tednik »Glas« (številka na poskušnjo je izšla 18. VI. 1872.), ki je kot glasilo katoliško-političnega društva izhajal do 31. XII. 1875.

Dne 31. VIII. 1872.

»Skrbite tudi za »redactionscomitée« pri »Narodu«, mi moramo listu dati določni pravec, in pisati po jasnem programu Vsaj si v slednjih »Novicah« bral, kako so »Mladi« παιδες πολιτικοι¹⁾ Pokažimo, da smo možaki.«

Dne 20. IX. 1872.

Vošnjakovemu članku v »Narodu« glede Prešernove slavnosti²⁾ se očita, kakor je povedal Trstenjaku Ivan Žuža, da so tam »passusi, kateri bi vtegnili našo stranko komprimitirati, izrazi: »nehvaležnost vladarjev« itd. vtegnejo sumljivost zbujači o naši dynastični nelojalnosti, in davajo orožje v roke našim sovražnikom, vsaj nam je že Dr. Costa v »Vaterlandu« oponašal, da bi tudi proti dynastiji rovali, ako bi se ne (bi) bali državnega pravdnika. Bog ve, ako Ti kje pravde neobesijo zaradi onega članka. Toda v polemiki zmerno in objektivno! To tudi piši Jurčiču, mi moramo bolj »noble« pisati nego strastni Bleiweis, ki je v zadnjih Novicah izbljuval zopet cel pisker svojega žolča.«³⁾

»Zmagali nebudemo, pa če nebode zdatna minoriteta na naši strani, nam bode to moralično pobedo prineslo, katere nasledki bi vtegnili biti škodljivi.«⁴⁾

»Govoril sem z različnimi rodoljubi v Bledu in Lubljani, ki so prijatelji političnega napredka, a vsi želijo, da se »Narod« ureduje po točnem programu, ne pa v dan in brez vsega načrta, enkrat v smislu obstoječe ustave, drugikrat zopet v federalističnem, pogostem tudi polukajo republikanske sympatie.«

(Dalje)

1) Glej članek »Mladopolitikarji« v »Novicah« 35. štev. z dne 28. VIII. 1872.

2) »Pisateljsko Društvo« je dne 15. IX. 1872 priredilo Prešernovo slavnost v Vrbi, kjer se je na pesnikovi rojstni hiši vzdala spominska plošča. Ob tej priliki je priobčil »Slovenski Narod« dne 14. IX. 1872. Vošnjakov uvodni članek: »Največ sveta otrokom sliši Slave«.

3) »Novice« so v 38. štev. z dne 18. IX. 1872. priobčile članek: »Pred volitvami v odbor »Slovenske Matice«.

4) Dne 26. IX. 1872. je bil VIII. občni zbor »Slovenske Matice«, kjer so si stali nasproti »mladi« in »stari«. Pri volitvi odbornikov so zmagali kandidati »starih«: dr. Vončina in dr. Razlag, ki so ju proti njuni volji kandidirali oboji, sta dobila 1441 in 1160 glasov, drugi pa 820 do 777 glasov; kandidati »mladih« so združili nase 691 do 651 glasov.

Pregled.

Šolstvo.

XVII.

— Sine ira! —

O publikacijah „Slov. Šol. Matice“ za l. 1910, ki so jih prejeli letos od nje udje, se je v obče prav malo pisalo v slovenski javnosti. Menda bo imel ravnatelj H. Schreiner, ki je tudi predsednik tega društva, vendar prav, ko je tožil na „Akademiji Matice Slovenske“ dné 10. dec. pret. leta, da se inteligenca bore malo zanima za publikacije „Slov. Šol. Matice“. Ne motimo se, ako trdimo, da vzrok tega preziranja leži v publikacijah samih, ki ne morejo vzbuditi po svoji vsebini nikakega interesa med našo inteligenco. Te publikacije so sledeče: 1. Pedagoški letopis X. zvezek; 2. Nazorni nauk za drugo iu tretje šolsko leto, 4. snopič; 3. Posebno ukoslovje računanja v ljudski šoli, 2. snopič; 4. Kemični pozikusi s preprostimi sredstvi; 5. Poljudno-znanstvena knjižnica, III. zvezek. Zgodovina Slovencev, 2. snopič. — Predno izpregovorimo podrobneje o publikacijah kako besedo, ozreti se moramo nekoliko na splošni razvoj društva samega in ob enem si dovoljujemo pripomniti nekaj nasvetov, ki upamo, postanejo prej ali slej dejstvo, v korist „Šol. Matice“.

„Slov. Šol. Matice“ je štela l. 1909 1622 članov, a l. 1911 1792, tedaj se je število pomnožilo ravno za 170 udov. Sicer mal narastek, a vendar dobro znamenje, da slovensko učiteljstvo čuti, da mu je društvo potrebno. Po posameznih deželah se porazdele člani sledeče: Koroško 16 letnikov, Kranjsko 4 ustanovniki in 567 letnikov, skupaj 571; Štajersko 9 ust. in 700 let. = 709; Goriško 21 ust. in 324 let. = 345; Istra 1 ust. in 66 let. = 67; Trst 80 let.; drugi kraji 4 letniki. Dalekosežnega pomena za bližnji

stik slovenskega in hrvaškega učiteljstva je pač najtesnejša zveza med „Slov. Šol. Matice“ in „Hrvatskim pedagoško-književnim zborom v Zagrebu“. Po tej zvezi dobi lahko vsak slovenski učitelj za 1 K vse publikacije, ki jih izda „Hrv. ped. knjiž. zbor v Zagrebu“, a hrvatski učitelj dobi za 2 K vse naše Matične knjige. Teh dobrot se je l. 1910 posluževalo 81 slovenskih in l. 1908 samo 10 hrvatskih učiteljev. Te številke govore dovolj. —

Svojim pisateljem plačuje „Slov. Šol. Matice“ po 40 K od tiskane pole, a uredniki dobivajo po 15—30 K od tiskane pole. Naša želja pri tej priliki je, da naj se v bodoče pri računskih zaključkih separatno poročča, koliko se plača vsako leto pisateljem in koliko urednikom — in ne kar skupaj pod firmo: Pisateljske nagrade. — Ob tej priliki še to-le: Kdor pregleduje pisatelje, ki se nahajajo podpisani pri tej ali oni razpravi, ki so obelodanjene v publikacijah „Slov. Šol. Matice“, naleti češče na čisto nova imena, ki jih zaman išče po vseh letnikih našega starega bojevnika „Popotnika“ in veterana „Učiteljskega Tovariša“. Pač pa pogrešamo v vseh „Matičnih“ knjigah premnogo starih, izkušenih in resnično temeljito dobrih pisateljev, ki se nahajajo po vseh letnikih „Popotnika“ in „Učit. Tovariša“ pod pravim ali pod psevdo-ime-nom. Vzroka si ne moremo tolmačiti. In ravno z ozirom na to dejstvo zahtevamo, da razpiše odbor „Slov. Šol. Matice“ vsako leto za toliko in toliko spisov javno konkurenčno nagrado, kakor delajo vse enake družbe od „Mohorjeve družbe“ do „Slov. Matice“, i. t. d. Prepričani smo, da bo dobil odbor marsiktero dobro kleno razpravo, ki bo odtehtala marsiktero do sedaj objavljenih. Umevno, da se mora tak natečaj

pravočasno razpisati, da imajo pisatelji, ki hočejo tekmovati, časa dovolj za tekmo. —

O priliki mogoče objavimo nekatere misli glede publikacij, kakršne bi želeli, da jih objavi „Slov. Sol. Matica“. Sicer smo o tem že nekaj pisali ravno v „N. Z.“ pred leti, a najbrže se še povrnemo na to poglavje.

Preidimo k publikacijam!

(Dalje prihodnjič).

Strokovni pregled.

„Strokovno združenje češkoslovansko“ („Odborové sdružení českoslovanské“) — to je namreč centrala tzv. separatističnih čeških organizacij, objavlja v enakoimenskem svojem organu št. 22. statistični izkaz o češkem strokovnem gibanju v prvi polovici l. 1911. Glasom vprašalnih pol, ki so se tajništvu vrnile, se je konstatiral pri 37 separatističnih zvezah priraslek 16.158 članov. Od teh jih je 4.170 prestopilo iz centralnih zvez. Med njimi je 1.670 članov na novo se ustanovivše zveze steklarjev. Drugi pa so iz vrst doslej neorganiziranih proletarcev. Največ so v tem oziru pridobili kovinarji (2.049 članov), potem zidarji (1.170), delavci kemične stroke (662), čevljarji (932), tesarji (613), peki (324), operski delavci (572), rudarji (579) itd. 30. junija je izkazovalo 37 zvez, ki so zastopane v „strokovnem združenju češkoslovanskem“ — skupno 60.560 članov, to je celih 8.792 članov več, nego jih je bilo l. januarja 1911. Najmočnejša organizacija je kovinarska, ki šteje 9.536 članov, potem je ona predilniških delavcev (5.215), pomožnih delavcev (4.150), čevljarjev (3.272), zidarjev (3.156) itd. — Omeniti je, da je decembra meseca bila sprejeta v „strokovno združenje češkoslovansko“ tudi separatistična zveza čeških železničarjev, ki je doslej „nepripoznano“ živela v Přerovu na Moravskem — in je doslej „združenje“ z ozirom na centralistično železničarsko organizacijo ni oficijelno priznavalo. S tem se je

seveda začel tudi med češkimi železničarji očiten boj za „centralizem“ oz. za „separatizem“.

Boj za obliko strokovnih organizacij pa je na sploh prešel tudi politično polje. Strankarski zbor nemške avstrijske soc. dem. stranke se je prvi obširno bavil z razmerjem — do drugonarodnih soc. dem. strank. Za njim po vrsti so prišli Rusini, Poljaki in Čehi. Tudi na nas Slovence pride to vprašanje. Danes sicer za nas ni aktualno; teh nekoliko tisoč naših organiziranih oroletarcev je zadovoljno s sedanjo obliko — kompaktno so Slovenci kot delavci organizirani v Idriji, drugje ne. Na Jesenicah n. pr. je v organizaciji poleg Slovencev precej Čehov, nekaj Poljakov, Slovakov in — Nemcev. V Zagorju ob Savi so rudarji Slovenci, steklarji pa Nemci in Slovaki, isto je v Hrastniku, kjer na shodu steklarjev čisto lahko v češkem jeziku referiraš. Celje je — mešano, Maribor — tudi, Trst — vse narodnosti skupaj. Celó v Ljubljani je med kvalificiranimi delavci precej Neslovencev, to je glavno Nemcev. Avtonomna organizacija za Slovence bi vsaj sedaj ne mogla na gospodarskem polju roditi nobenih povoljnih uspekov. Štrajki so dragi. Navaden mizarski štrajk za pripoznanje dogovora med organizacijo in dolodajalci lahko šamo v Ljubljani traja 10 tednov. Če je 300 delavcev prizadetih, ki bi imeli le po K 1'60 stavkovne podpore na dan — bo morala organizacija izplačati: $1'60 \times 70 = 112 \times 300 = 33.600$ kron. V koliko letih pa bi mogla avtonomna organizacija mizarjev to svcto nabrati?

Čehi so napravili poizkus. Britek je —; če bo tudi za desetletje neugodno vplival na razvoj gospodarskega stanja proletariata, bo izborna šola na vse plati. S stališča delavske solidarnosti bi seve bilo želeto, da bi sedanji boj „med centralisti in separatisti“ bil bolj — socialističen v celem pomenu te besede, ali pa vsaj bolj dostojen. Strasti niso nikjer prave

presojevalke storjenih in nameravnih dejanj.

Stavke, ki so se vršile zadnjega polleta, so jasen dokaz, da je za delavstvo slabše in slabše. N. pr. v novembru se je končala z zelo majhnim uspehom velika stavka predilniškega delavstva na severovzhodnem Češkem. V stavki je bilo udeleženih nad 30.000 oseb. 5 do 10% so tu pa tam dobili stavkujoči. V Nachodu so podjetniki celo 2000 delavcev izprli. — Stavka, ki so jo nazvali generalno, dne 28. listopada m. l. v zapadnočeškem revirju tudi še ni obrodila nobenega sadu. — V Ebergassen se je s popolnim porazom končala velika stavka pri akcijski družbi Philipp Hass in sin, kjer je stavkalo 766 delavcev. Dasi je samo čisti dobiček firme v l. 1910. znašal 655.781 kron (delavske plače pa le — 500.000 kron), ni hotela firma o zahtevah delavstva niti slišati. Z najbrezobzirnejšo taktiko je udušila štrajk. —

Za stokovne organizacije je zelo zanimivo poročilo c. kr. osrednjega obrtnega inspektorata za l. 1910, ki je izšlo konec nov. 1911. Nad vse poučno čtivo! Prav mnogo materiala je v njem nakupičenega, N. pr. oddelek, kjer so šesteti ubiti in ranjeni na polju dela. L. 1910 se je primerilo „nezgod“ samo — 84.193. Mrtvih je padlo — 661. Z grozo beremo poročila iz vojská — glej. vojsko na polju dela, vsužnjenegega kapitalu! —

Mednarodni socialistični biro je pravkar izdal nad 500 strani obširni protokol mednarodnega kongresa v Kodanju pod naslovom: „Huitième Congrès socialiste international tenu a Copenhague du 28 août au 3 septembre 1910. Compte rendu analytique publié par le Secretariat du Bureau socialiste international“. V tem protokolu je zbrano zelo pregledno vse gradivo kongresa, resolucije, govori pri veliki demonstraciji v Sondermarken itd.

Anton Kristan.

Načrti in predlogi.

V zadnji števec „Naših Zapiskov“ priporoča — „st“ — za napredno slovensko ljudstvo ustanovitev ne-kake Ljudske tiskovne zadruga. Misel je lepa. le težko izvedljiva. Ali na Slovenskem obstoji poleg Mohorjeve družbe še druga književna družba, ki pa ne stoji pod klerikalnim vplivom, namreč „Slovenska Matica“. Ta družba izdaja za 4 K članarine na leto po najmanj 6 knjig. Mnogo lepih knjig je že izdala. Po mojem mnenju bi bilo pač lažje, iz te posvetne književne družbe nekaj več storiti. Slovenska Matica naj bi postala književni zavod vsega slovenskega naroda brez ozira kakega političnega strankarstva. Svobodno svetovno naziranje ni monopol nobene posamezne politične stranke — pravi sodrug Bernstein v Soz. Monatshefte. Namesto ustanavljati novo književno družbo, bi bilo že bolj priporočljivo se pridružiti že obstoječi „Slovenski Matici“. Ako bi se vsi napredno misleči krogi oklenili te družbe, bi se lahko število članov podvojilo, potrojilo itd. Pa če bi prišel v odbor Slov. Matice tudi kak socialist, bi družbi gotovo nič ne škodovalo, narobe družba bi zadobila več iniciative in več dotike z nižjimi sloji. Poleg drugih leposlovnih, znanstvenih knjig, ki jih izdaja ta družba doslej, bi se lahko še izdala vsako leto kakšna knjiga iz socialistične literature. Koliko lepih reči bi se dalo izvesti. Marksov „Kapital“ bi se dal na slovensko prevesti — drugače ga Slovenci ne dobimo nikoli. Lassalovi spisi, zgodovina socializma, pa tudi druga velika dela bi se lahko postopoma izdala. To bi bil velikanski kulturni pridobitek. Družba sv. Mohorja zalaga slovenski narod z mašnimi bukvicami, pobožnimi pripovedmi in mu daje le malo malo posvetnega. Ako naj slovenski narod nekaj več izve, kakor za zgodbe svetnikov in svetnic božjih, tedaj treba nekaj veli-

kega, v večjem obsegu in na racionalen način.

Nobenega klikarstva. Mi smo mal, poleg tega reven narod, ali združeni lahko dosežemo marsikaj. Ne razcepljati, marveč koncentrirati je treba vse moči na polju narodne kulture, povzdige do svetovne izobrazbe.

V Slovenski Matici je bil položen temelj za posvetno slovensko literaturo. To družbo razširiti, te družbe se okleniti bi bila naloga vsega res napredno mislečega ljudstva. Slovenski narod ima vse zmožnosti in sposobnosti, da se narodno kulturno osamosvoji, le pravih vodilnih misli in organiziranega pa neumornega dela je treba.

I. S.

„**Jutro**“ — „**Dan**“. Komično je že, kar se godi. Učiteljska tiskarna je tiskala Milanu Plutu list „**Jutro**“; dolga se je nabralo do 30.000 kron. List je hotel biti po vsi sili senzacionalen. Po vzoru „**Kronenzeitung**“ ali po vzoru češkega „**Kuryrja**“. Vzbuja naj instinkt najširših mas s krvavimi romani, z opravljanjem in „**novicami**“ dvomljive kakovosti. 5000 izv. je baje šlo po Slovenskem. „Učiteljska tiskarna“ je radi dolga vzela Pluta z „**Jutrom**“ pod prisilno upravo. Ko je spoznala finance, je „**Jutro**“ ustavila, ustanovila — nov dnevnik „**Dan**“, iste kakovosti kot „**Jutro**“ — ubogi Plut je šel z „**Jutrom**“ v Trst. Komično je to — obenem pa se človeku gabi lov na nizke instinkte naroda. Za učiteljstvo to ni častno, če je tudi — „**kšeft**“.

—st.—

„**Zarja**“. Jugoslovanska soc. dem. stranka si je osnovala svoj dnevnik „**Zarja**“, ki je v vsakem oziru znamenita pridobitev v slovenskem časnikarstvu. List je resen, poučen, lep. — Da se pa tudi vzdrži, je započela založba „**Zarje**“ veliko akcijo, ki naj ji donese potrebna finančna sredstva. Izdala je

10 kronske in 25 kronske obveznice v skupnem znesku 50.000 kron, ki se bodo imetnikom po 39% obrestovale ter začeni z l. 1916 izrebovale, vsako leto po 10%. V petih letih upa namreč založba, da bo list na solidnih nogah, to je, da bo toliko aktiven, da bo mogel celo vračati izposojeni denar (obveznice). Na Slovenskem se kaj takega še ni izvršilo. Želeti bi bilo, da bi se upanje založbe „**Zarje**“ v tem oziru izpolnilo v polnem obsegu. Bo to v veliko korist socialni stvari na Slovenskem.

st.

In perpetuum memoriam.

Zadnjič sem dokazal s citatom iz „**Slovenskega Branika**“, da je gospodi v vodstvu družbe sv. Cirila in Metoda več za pozo kot za smotrenost, stvarnost in resno delo, danes sem v položaju pokazati, da tej družbi manjkajo tudi najprimitivnejši pojmi o dostojnosti. „**Slovenski Narod**“ je v 289. številki objavil očitvidno od družbinega vodstva izišlo notico „**Napadi na družbo sv. Cirila in Metoda**“, ki je tako sijajen dokument alkoholne kulture, šireče se iz družbinega vodstva preko uredništva „**Slovenskega Naroda**“, da bi bil naravnost greh, prepustiti jo pozabi. Evo je!

„Družba je postala „**milionarka**“ in to ne da spati nekemu mlademu možu, ki lavorje pomiva, kadar so operacije pri usmiljenih bratih v Novem mestu. Omenjenemu „**strokovnjaku**“ se „**milijoni**“ prepočasi razdajajo, „**ker se mu hoče gibanja, življenja, vzorov in boj**ev.“ Vsedel se je sedaj na suho vejico „**Naših Zapiskov**“ in tam kriči kakor vrabec, ki do prosa priti ne more. A dr. Mirko Černič ne bo prišel do prosa, in naj še tako kriči. Enkrat so že imeli mladini njegove vrste pristop do milijonov, a kdor je pameten, takim mladinom tega pristopa nikdar več odpiral ne bode. In kdor hoče Ciril in Metodovi

družbi dobro, bode z nami vskliknil: Bog je varuj pred „Našimi Zapiski“ in pred takimi čenčami, kot je dr. Mirko Černič. Sicer pa vemo pri čem smo z gosp. Mirkom; možu prihaja na um karijera Drgančeva in Robidova, zatogadelj bi se rad znebil zadnje črke svojega neznanega imenčka. Postal bi rad in bo postal kmalu popolnoma črn, zatoorej odpira na seženj široko svoja usta ter zliva gnojnico na prezasluznega predsednika naše šolske družbe, svetnika Senekovića, ki se požrtvovalno trudi za interese družbe. Dr. Mirko Černič meče s penziji, paraziti in ubožnostjo na duhu okrog sebe, ter meni, da je Ciril-Metodovi družbi, ki je danes velik in obširen urad, načelovati nekaj malenkostnega, nekaj brezpomembnega. Ta poštenjak meni, da je naš prezasluzni načelnik primerjati asistentu, ki k operaciji prinese skledico vode, za vse drugo se pa ne briga. Dični Mirko bo torej brez dvojbe dosegel, ker se tako strašno repenči nad našo družbo, da bo z dopadanjem obviselo nad njim očetovsko oko dr. Zajca. Bog mu prinesi prav kmalu to dopadajenje! V drugem naj si pa mož zapomni, da tisto bahanje z mladostjo in tisto šopirjenje, da še ni tako dolgo, kar zadaj preklanih hlačic nič več ne nosi, danda-

nes nikomur več ne imponuje! Sicer pa dobro vemo, da „Naši Zapiski“ in dr. Mirko Černič še nikdar nista dala beliča za Ciril-Metodovo družbo, zatoorej je slovenski javnosti preklicano, malo na tem, kako ta klaverni parček sodi o naši družbi. In tudi gosp. svetniku Senekoviću bi svetovali, da naj to bevskanje Černičevo prezre. So reči na svetu, ki so same ob sebi smešne, ki pa nikomur ne škodujejo! Med take reči spada tudi bevskanje dr. Mirka Černiča po „Naših zapiskih“. Naj bevska! Njega veseli — družbe pa nič ne stane! Zbogom!“

Na ljubeznivosti o zdravniškem stanu se ne izplača odgovarjati. Tudi o svojem razmerju do mladinov in klerikalcev jih ne bom tu informiral. Kdor zasleduje slovensko javno življenje, ve, da je tako podtikanje pri ljubljanski gospodi vsakdanje in najtehtnejše orožje — honetno nikdar!

Pravico, gledati gospodom v vodstvu družbe nekoliko na prste, pa mi dajejo dejstva, da sem bil 3 leta član graške akademiške podružnice, da sem že drugo leto član moške podružnice na Jesenicah, da sem podpisal en kamen za obrambni sklad.

Dr. Mirko Černič.

Od upravištva. Vabimo uljudno vse dosedanje naročnike, naj čimpreje pošljejo naročnino za l. 1912. Kdor bi bil naročnino iz prejšnjih časov še dolžan, naj nemudoma poravna svoj dolg, da ga ne bomo terjali. — Prosimo vse čitatelje, naj listu pridobivajo novih naročnikov.

